

шого розвитку навчальної дисципліни суцього економічні питання почали доповнюватися правовими, які ґрунтувалися на аналізі економічної злочинності, способах маскування облікових операцій і слідів злочинної діяльності в даних бухгалтерського обліку. У судовій бухгалтерії в більший мірі знаходила місце інтеграція економічних і правових знань, що сприяло формуванню її як економіко-правової навчальної дисципліни.

Навчальна дисципліна «Судова бухгалтерія» розробляє наукові основи організації й проведення бухгалтерських експертиз, ревізій, інвентаризацій; визначає коло питань, які можуть ставитися перед ревізором та експертом; виробляє критерії оцінки висновків експертів і актів ревізій; займається розробленням методики роботи оперативних працівників і слідчих із документами, які можуть стати доказами у справі. Знання цієї дисципліни співробітниками правоохоронних органів дозволяє їм зробити правильний висновок щодо законності й реальності тих або інших господарських операцій, своєчасно виявити підроблені документи, у яких завуальовані незаконні господарські операції та злочини, встановити осіб, причетних до вчинення злочину.

П. І. Репешко, експерт Миколаївського відділення Одеського НДІСЕ

ДО ПИТАННЯ ПРАВОМІРНОСТІ ОСКАРЖЕННЯ ВИСНОВКУ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА

Останнім часом у діяльності судово-експертних установ почали зустрічатися випадки спроб оскарження в судовому порядку висновків судових експертиз. Як обґрунтування правомірності своїх вимог позивачами наводиться ч. 2 ст. 55 Конституції України, якою кожному гарантується

право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Позивачі перебувають у впевненості, що судово-експертні установи є органами державної влади, а виконані в цих установах судові експертизи – рішенням або дією органу державної влади.

Такому підходу дещо сприяють рішення Конституційного Суду України, якими піддано офіційному тлумаченню положення ч. 2 ст. 55 Конституції України. Зокрема, рішенням від 25 листопада 1997 р. визначено, що кожен, тобто громадянин України, іноземець, особа без громадянства має гарантоване державою право оскаржити в суді загальної юрисдикції рішення, дії чи бездіяльність будь-якого органу державної влади, органу місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, якщо громадянин України, іноземець, особа без громадянства вважають, що їх рішення, дія чи бездіяльність порушують або ущемлюють права і свободи громадянина України, іноземця, особи без громадянства чи перешкоджають їх здійсненню, а тому потребують правового захисту в суді¹. Також рішенням від 25 грудня 1997 р. визначено, що суд не може відмовити у правосудді, якщо громадянин України, іноземець, особа без громадянства вважають, що їх права і свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші ущемлення прав та свобод².

Проте можливість обґрунтування звернення до суду із позовами про оскарження висновків судових експертиз

¹ Див.: Рішення Конституційного Суду України від 25 листопада 1997 року у справі № 6-зп за конституційним зверненням громадянки Дзюби Галини Павлівни щодо офіційного тлумачення частини другої статті 55 Конституції України та статті 248-2 Цивільного процесуального кодексу України (справа громадянки Дзюби Г. П. щодо права на оскарження в суді неправомірних дій посадової особи) // Вісник Конституційного Суду України. — 1998. — № 1. — С. 3–7.

² Див.: Рішення Конституційного Суду України від 25 грудня 1997 року у справі № 9-зп за конституційним зверненням громадян Проценко Раїси Миколаївни, Ярошенко Поліни Петрівни та інших громадян щодо офіційного тлумачення статей 55, 64, 124 Конституції України (справа за зверненнями жителів міста Жовті Води) // Вісник Конституційного Суду України. — 1998. — № 1. — С. 34–38.

ч. 2 ст. 55 Конституції України та наведеними рішеннями органу конституційного судочинства неможливо визнати правомірним за наступних підстав. Статтею 1 Закону України «Про судову експертизу» встановлено, що судова експертиза – це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об’єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів дізнання, досудового та судового слідства. Стаття 66 ЦПК визначає висновок експерта, як докладний опис проведених експертом досліджень, зроблені в результаті них висновки та обґрунтовані відповіді на питання, задані судом. Частина перша ст. 81 КАС встановлює, що для з’ясування обставин, що мають значення для справи і потребують спеціальних знань у галузі науки, мистецтва, техніки, ремесла тощо, суд може призначити експертизу. Частиною першою ст. 41 ГПК визначено, що для роз’яснення питань, що виникають при вирішенні господарського спору і потребують спеціальних знань, господарський суд призначає судову експертизу. Частина перша ст. 75 КПК визначає, що експертиза призначається у випадках, коли для вирішення певних питань при провадженні в справі потрібні наукові, технічні або інші спеціальні знання.

Щодо випадків незгоди тієї чи іншої сторони процесу із висновками судової експертизи, слід пам’ятати, що в кожному із видів судочинства цим висновкам не надається виключного чи домінуючого значення серед інших джерел доказів. Зокрема, ч. 4 ст. 75 КПК визначено, що висновок експерта для особи, яка провадить дізнання, слідчого, прокурора і суду не є обов’язковим, але незгода з ним повинна бути мотивована у відповідних постанові, ухвалі, вироку. Частиною шостою ст. 147 ЦПК проголошено, що висновок експерта для суду не є обов’язковим і оцінюється судом за правилами, встановленими статтею 212 цього Кодексу. Аналогічні положення містяться в ч. 5 ст. 82 КАС, де визначено, що висновок експерта для

суду не є обов'язковим, однак незгода суду з ним повинна бути вмотивована в постанові або ухвалі. У господарському процесі ст. 42 і 43 ГПК встановлено, що висновок судового експерта для господарського суду не є обов'язковим і оцінюється ним за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному і об'єктивному розгляді в судовому процесі всіх обставин справи в їх сукупності, керуючись законом. Ніякі докази не мають для господарського суду заздальгідь встановленої сили.

Пленум Верховного Суду України в постанові «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах» роз'яснив, що при дослідженні висновку експерта суди повинні виходити з того, що згідно зі ст. 67 КПК чи ст. 62 ЦПК висновок експерта не має наперед встановленої сили та переваги над іншими джерелами доказів, підлягає перевірці й оцінці за внутрішнім переконанням суду, яке має ґрунтуватися на всебічному, повному й об'єктивному розгляді всіх обставин справи в сукупності. У випадках, коли в справі щодо одного й того ж предмета проведено декілька експертиз, у тому числі комплексну, комісійну, додаткову чи повторну, суд повинен дати оцінку кожному висновку з точки зору всебічності, повноти й об'єктивності експертного дослідження¹.

Судова практика також свідчить про неможливість оскарження в судовому порядку висновків судової експертизи. Наприклад, Вищий господарський суд України, перевібивши матеріали касаційної скарги у справі № 02-4/1-14 за позовом Відкритого акціонерного товариства «Державний Ощадний банк України» в особі Львівського обласного управління Ощадного банку України до Львівського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України (третя особа Державна виконавча служба у Стрийському районі) про визнання

¹ Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах» від 30 травня 1997 року № 8 // Вісник Верховного Суду України. — 1997. — № 3. — С. 2–5.

експертної оцінки недійсною, зазначив у постанові від 1 березня 2007 р., що «юридичним актом є офіційний письмовий документ державного чи іншого органу (посадової особи), виданий в межах його компетенції, визначеної законом, який має точно визначені зовнішні реквізити та породжує певні правові наслідки, створює юридичний стан, спрямований на регулювання суспільних відносин, має обов'язковий характер для суб'єктів цих відносин, поширює свою чинність на певний час, територію, коло суб'єктів. Предметом даного спору є визнання експертної оцінки недійсною. Даний акт не є правовстановлюючим актом, він є результатом практичної діяльності судового експерта з визначених питань, а не актом, обов'язковим до виконання усіма учасниками певних правовідносин. Тобто, він не є актом у розумінні статті 12 Господарського процесуального кодексу України, тому не може бути предметом позову у господарській справі»¹.

Виходячи з наведеного, Вищий господарський суд України визнав висновок апеляційної інстанції про непідвідомчість даного спору господарським судам правомірним та обґрунтованим, залишивши касаційну скаргу Відкритого акціонерного товариства «Державний Ощадний банк України» в особі Львівського обласного управління Ощадного банку України без задоволення, а постанову Львівського апеляційного господарського суду від 12 грудня 2006 р. у справі № 02-4/1-14 залишив без змін.

З цього слідує, що висновок судової експертизи не є рішенням, актом чи дією органу державної влади або його посадової чи службової особи. Судова експертиза є одним із джерел доказів, отримання яких спрямоване на з'ясування обставин, що мають значення для справи і потребують спеціальних знань. Подавати позов про скасування висновку судової експертизи таким же чином абсурдно, як і звертатися із позовом про скасування показань свідка.

¹ Постанова Вищого господарського суду України від 1 березня 2007 року у справі № 02-4/1-14 // <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.

Джерело доказу неможливо оскаржити поза межами розгляду справи, до якої його долучено, та процесу, у якому ця справа розглядається. Усі докази слід досліджувати всебічно, повно й об'єктивно в їх сукупності.

Отже будь-яка незгода чи несприйняття будь-ким із учасників процесу висновку судової експертизи, яким, за їх думкою, порушуються їх права та свободи, створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші ущемлення прав і свобод, має вирішуватися в межах тієї справи, у якій виконана судова експертиза та здійснюється її оцінка.

В. В. Хоша, завідувач сектору Харківського НДІСЕ

ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У ДИСЕРТАЦІЙНИХ РОБОТАХ СПІВРОБІТНИКІВ ХАРКІВСЬКОГО НДІ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ

Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз за 85 років існування став однією з провідних експертних установ в Україні завдяки науковому потенціалу установи, що дозволяє вирішувати складні судово-експертні завдання, орієнтовані на максимальне використання досягнень науки і техніки, забезпечуючи потреби судів і правоохоронних органів.

Сьогоднішня висока науково-методична база інституту – це результат довгого і складного історичного шляху, початком якого є створення видатним вченим *М. С. Бокаріусом* школи криміналістики та судової експертизи, що стала в подальшому фундаментом для розвитку судової експертології та практики судово-експертної діяльності. Унікальність наукової та практичної діяльності Миколи